

Existencia a mentálnosť intencionálnych indivíduí a predikácia ich vlastností¹

Pavel Cmorej

Slovenská akadémia vied, Bratislava

Tento článok je reakciou na Sousedíkov (2012b) príspevok do diskusie o jeho chápaní intencionálnych entít, uverejnený v predchádzajúcom čísle *Organonu F*. Je zameraný najmä na jeho obhajobu východiskového argumentu o existencii intencionálnych indivíduí a na radikálnu modifikáciu jeho tézy II, podľa ktorej „každé intencionálne jsoucno má pouze ty vlastnosti (přesněji: atributy), které mu připisujeme a žádné další“. Nová podoba tejto tézy je zrejme odpoveďou na moje pochybnosti o existencii intencionálnych indivíduí v Sousedíkovom zmysle² načrtnuté v článku Cmorej (2012). Má čeliť najmä námietkám uvedeným na s. 105-106. V tomto príspevku sa ešte vrátim k Sousedíkovmu východiskovému argumentu a potom sa sústredím na jeho modifikovanú tézu II a s ňou späť chápanie predikácie, ktoré predložil vo svojej stati publikovanej v minulom čísle. V poslednej časti sa pokúsim zhrnúť svoje pochybnosti o nementálnosti jeho intencionálnych indivíduí.

¹ Táto publikácia vznikla na Filozofickom ústave SAV v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0019/12 Jazyk a determinácia významu v komunikácii.

² V zhode so Sousedíkovou charakteristikou ich môžeme nazývať aj aristotelovskými intencionálnymi indivíduami. Necítim sa však kompetentný posúdiť, do akej miery má toto označenie oporu v pôvodných Aristotelových názoroch. Za intencionálne entity Sousedík pokladá aj vlastnosti, vzťahy a všetky ostatné abstraktné entity (vrátane matematických). Zdá sa, že jeho teória aspiruje na status teórie všetkých abstraktných predmetov, ale v tomto štádiu sa Sousedík koncentruje predovšetkým na rozpracovanie teórie intencionálnych *indivíduí*. Platonizmus je podľa neho iba „pohodlnou“ (azda skôr pracovnou) hypotézou.

1 Sousedíkov východiskový argument

Svoje presvedčenie o existencii intencionálnych indivíduí Sousedík zdôvodňuje odkazom na to, že o takých indivíduách hovoríme napríklad v bájach (v mýtoch, poviedkach, románoch, divadelných hrách a pod.). A keďže tieto indivíduá neexistujú reálne, musia existovať inak, a to intencionálne, čo v jeho koncepcii znamená existovať práve vtedy, keď niekto na ne myslí.³ Proti tomuto argumentu som vzniesol niekoľko námietok v *Cmorej* (2012a, 249-250), na ktoré Sousedík (2012b) reagoval v časti Ad 1. Poukázal som na to, že z hovorenia o fiktívnych postavách ešte nevyplýva, že tieto postavy sú intencionálne indivíduá v jeho zmysle. V bežnom hovorení o fiktívnych postavách, či už v bájach, mýtoch alebo literatúre, nevidím nijakú oporu pre Sousedíkovo *klúčové* tvrdenie, že tieto postavy sú indivíduá existujúce práve vtedy, keď na ne niekto myslí, indivíduá, ktoré nie sú ani fyzické, ani mentálne, ani ideálne (abstraktné) entity. Nepriamo som upozornil aj na to, že hovorenie o nich možno „vysvetliť i jinými teóriami než je ta, kterou [hájí Sousedík]“, čo neušlo ani jeho pozornosti.⁴

Proti mojej námietke, že vo východiskovom argumente nie je jasné, o čom je v ňom reč, sa Sousedík bráni tým, že nemohol „postupovať tak, že [by] najprve a priori stanovil nějakou dokonalou definici intencionálních indivíduí, a pak dodatečně analýzou přirozeného jazyka zkoumal, zda jí něco odpovídá.“ Vôbec si nemyslím, že by mal začínať dokonalou definíciou (neviem, či vôbec existuje). Termín „intencionálne indivíduum“ sa v tomto argumente nemusel vôbec vyskytovať. Jeho

³ Výraz „myslieť na“ a jeho odvodeniny používam v tejto diskusii na označenie ľubovoľného nociónálneho vzťahu, do ktorého vstupujeme, keď na niečo myslíme, spomíname, predstavujeme si, obdivujeme, a pod.

⁴ Sousedík na to reagoval vyslovením poľutovania nad tým, že v diskusii vystupujem len ako „pouhý kritik“ jeho názorov, ktorý sa nehlási k žiadnej bližšie vymedzenej teórii, čo má síce svoje výhody, ale niekedy to diskusiu príbrzdzuje. Ja mám skôr obavy, že presun pozornosti na inú koncepciu alebo moje názory by bol únikom od hlavnej témy diskusie, do ktorej som vstupoval v presvedčení, že ňou bude práve Sousedíkovo chápanie intencionálnych – iba kontingentne existujúcich – indivíduí, chápanie, ktoré naznačil vo svojich tézach I. – VII. (por. Sousedík 2011, 243-244) a rozviedol v článkoch uverejňovaných v *Organone F* minulého a tohto roku (najmä v stati Sousedík 2012, 84-95; a v článku 2012b). Myslím, že v analýze a kritike Sousedíkových názorov prezentujem v primeranej miere i svoje názory. Odbočením od hlavnej témy by bola aj diskusia o teóriách, v ktorých sa hovorenie o fiktívnych entitách explikuje inak ako v Sousedíkovej koncepcii.

význam primerane pochopí iba čitateľ, ktorý sa už oboznámil so Sousedíkovou teóriou. Uvedená pripomienka nie je však podstatná, lebo k adekvátnejšiemu pochopeniu jeho zámeru sa čitateľ môže prepracovať štúdiom jeho článkov. Mám dve zásadnejšie výhrady: a) myslím, že jeho argument obsahuje kruh, b) nie je v ňom jasný kľúčový termín „mluviť o“, ktorý sa vyskytuje v premise a v jej prvom dôsledku (v podobe „je reč o“). Pri ich zdôvodňovaní budem vychádzať z nasledujúcej formulácie Sousedíkovho argumentu: pretože v bájach, mýtoch, literárnych výtvoroch a pod. *hovoríme o indivíduách*, aj v nich *je reč* o niečom (nie o ničom), no keďže tieto indivíduá reálne neexistujú, existujú inak, a to práve vtedy, keď sú predmetom „nějaké naší poznávací schopnosti a jinak ne“.⁵

Ad a) V argumente sa *predpokladá*, že vo vetách bájí, mýtov a rôznych fiktívnych príbehov, ... *sa hovorí o indivíduách*, nie je však jasné, čo tu Sousedík rozumie pod indivíduom. V kontexte našej diskusie môže výraz „byť indivíduom“ znamenať (i) byť reálnym indivíduom (reálne existujúcim), alebo (ii) byť intencionálnym indivíduom (existujúcim intencionálne v Sousedíkovom zmysle), alebo (iii) byť reálnym alebo intencionálnym indivíduom (v tomto prípade univerzum obsahuje reálne aj intencionálne indivíduá). Keby Sousedík pod indivíduom rozumel len reálne indivíduum, nemohol by konzistentne tvrdiť, že vo fikciách je reč o intencionálnych indivíduách. Také indivíduum nie je totiž indivíduum v uvažovanom zmysle. Musel by prijať záver, že v nich sa o žiadnych *indivíduách* nehovorí. Keby pod indivíduom rozumel len intencionálne indivíduum, vylúčil by zo svojich úvah reálne indivíduá, čo Sousedíkova koncepcia nepripúšťa. Zostáva nám iba tretia možnosť, pri ktorej pod pojem indivídua spadajú nielen reálne, ale aj nereálne indivíduá. Toto chápanie indivídua umožňuje Sousedíkovi v argumentácii konštatovať, že aj v bájach, ... *hovoríme o indivíduách*, no keďže tieto indivíduá reálne neexistujú, musia existovať inak – intencionálne. Sousedík (2012b, posledná časť) totiž rozoznáva „pouze dvě ‚kategorie‘ jsoucn, jednak jsoucna reálná... a jsoucna intencionální“.

Už v prvom tvrdení argumentu sa *predpokladá*, že existujú indivíduá, ktoré nie sú reálne. Keď Sousedík tvrdí, že vo fiktívnych príbehoch sa hovorí o indivíduách, *predpokladá*, že okrem výrazov, pomocou ktorých o indivíduách hovoríme, musia existovať aj ich denotáty – objekty,

⁵ V stati Sousedík (2010, 363) píše, že „existují pouze, jsou-li předmětem našeho rozumu“.

o ktorých hovoríme. Výraz „hovoriť o“ označuje binárny vzťah a „nutnou podmíankou jakéhokoli (binárneho) vzťahu je však existencie jeho prvého a druhého člena“.⁶ Keď povieme, že v texte Shakespearovho *Hamleta* sa hovorí o *indivíduu*, ktoré sa volá Hamlet, predpokladáme, že *indivídium* Hamlet existuje. No keďže toto *indivídium* nie je reálne, okrem reálnych musia existovať aj *indivíduá* iného druhu – nereálne. K tomu Sousedík *odáva*, že tieto *indivíduá* existujú práve vtedy, keď na ne myslíme. To nie je dôsledok predchádzajúcej úvahy o nereálnosti fiktívnych *indivíduí*, ale dodatok vyplývajúci zo Sousedíkovho chápania intencionálnych – najmä fiktívnych – *indivíduí*, a z názoru, že okrem reálnych podľa neho existujú len intencionálne *indivíduá*.

Ad b) Intencionálne *indivíduá* Sousedík (2012, 90) charakterizuje ako „to, čo je významom odpovedajúcich deskripcí ‚deskribované‘ (= denotované), jsou to tedy entity od významu výrazu (a samozřejmě i od výrazu samého) odlišné“ (kurzíva – P.C.). To znamená, že by to mali byť *indivíduá*, ktorým *prislúchajú* deskripciou pripísané vlastnosti. Podľa týchto vlastností poznáme, či niekto hovorí o Hamletovi, Ferdovi mravcovi alebo Ivanovi Karamazovovi.⁷ Problém je v tom, že fiktívnym *indivíduám* sa zväčša pripisujú *vlastnosti fyzických indivíduí*, ktoré nereálne *indivíduá* nemajú a so zreteľom na ich povahu ani nemôžu mať.⁸ Z diskusie o deskripcii „Tichého hodinky“ môžeme usudzovať, že pri používaní tejto deskripcie podľa Sousedíka hovoríme o konkrétnom predmete, ktorým sú Tichého hodinky, teda o jedinom *indivíduu*, ktoré má vlastnosti pripísané deskripciou. To by malo platiť aj pri deskripciách intencionálnych objektov. V prospech tohto chápania hovorenia o svedčí aj citát zo Sousedíkovho článku na začiatku tohto odseku. Lenže keď toto chápanie hovorenia o aplikujeme na tieto deskripcie, narazíme na problém, pretože Sousedíkov intencionálny objekt nemá a ani nemôže mať pripisované vlastnosti a jeho deskripcia nemá referent. V tejto súvislosti sa pred nami vynára otázka, o čom pomocou takej deskripcie bez denotátu vlastne hovoríme. Čím je určená jeho identita? Má tento objekt aj iné než *iba pripísané* vlastnosti zavesené

⁶ Pozri Sousedík (2010, 239). Citujem z textu na inú, ale príbuznú tému.

⁷ Mená samy osebe stačia iba vtedy, keď sú „kryté“ deskripciami, pretože ostentívne ich zaviesť nemožno.

⁸ Podrobnejšie sa tým zaoberám v článku Cmorej (2012, 100-106).

na ňom ako na vešiaku? Ktoré? Istú odpoveď ponúka Sousedík vo svojej koncepcii vlastností, ktorú načrtol v článku (2012b).⁹

Priznám sa, že som celkom nepochopil účel, ktorý Sousedík sledoval demonštráciou svojho argumentu, pretože v ňom dokazuje iba to, čo inde *explicitne* predpokladá, a zdá sa, že len predpokladá. Napr. v článku z roku 2010 charakterizuje intencionálne indivíduá ako „individua, ktorá ... někdo předpokládá (čili že jsou předmětem lidského představování)“.¹⁰ Domnievam sa, že k presvedčivejšiemu záveru o existencii intencionálnych indivíduí sa môžeme dostať skúmaním ich povahy, danej ich vymedzením, a analýzou dôsledkov, ktoré z neho vyplývajú. Azda nebude od veci ešte pripomenúť, že ak autor fiktívneho príbehu, jeho rozprávač, literárny vedec či niekto iný o niečom hovorí ako o indivíduu, tak z toho ešte nevyplýva, že to niečo indivíduom aj je.

2 Vlastnosti Sousedíkových intencionálnych indivíduí a predikácia

S problémom predloženým v odseku ad b) sa Sousedík vyrovnal rozlíšením vlastností od stránok indivídua a bežnej predikácie od číre-

⁹ Nebudem tu rozvádzať svoju námietku, že môžeme hovoriť aj o ničom. Súhlasím so Sousedíkom, že zvrät „hovoriť o ničom“ je mnohoznačný, a dodávam, že táto mnohoznačnosť je podmienená aj viacznačnosťou výrazu „hovoriť o“. Svedčí o tom nielen naša diskusia o vete Nd (podrobnejšia informácia o tejto diskusii sa nachádza v článku Cmorej 2012a, 248, poznámky 2 a 3 pod čiarou), ale aj Sousedíkova polemika s Maternom v Sousedík (2010a, 360-362), resp. Materna (2011, 69-70). Aby sme sa tejto téme vyhli, nebudem spomenutú námietku rozvádzať. Nedorozumenia medzi diskutérmi by sa možno dali odstrániť alebo aspoň vyjasniť či zmierniť rozlíšením čisto sémantického hovorenia *o* (daného výlučne významom výrazu) od referenčného hovorenia *o*, ktoré závisí nielen od významu výrazu, ale aj od toho, na čo výraz referuje v danom svetamihu. Pravda, v druhom prípade by sme sa museli zmieriť s dôsledkom, že nie vždy vieme, o čom hovoríme. Pozri Cmorej (1998).

¹⁰ Sousedík (2010, 240). V tomto článku na s. 239 napísal, že „báje a pohádky **netvrdí**, že rozsah pojmu např. jednorožec je neprázdný, nýbrž to pouze v rámci vyprávění *předpokládají*“. Podstatné je, či sa to „pouze“ predpokladá aj v Sousedíkovej koncepcii. V jeho článkoch nechýbajú výroky, v ktorých sa o existencii intencionálnych indivíduí vyjadruje kategorickejšie. Keby sme ich existenciu iba predpokladali, tak by vôbec nemuseli existovať a bolo by zbytočné ju dokazovať.

ho pripisovania vlastností intencionálnym indivídiám. Táto koncepcia vlastností a predikácie má čeliť mojej kritike jeho II. tézy, podľa ktorej „každé intencionální jsooucnó má pouze ty atributy, které mu přisoudíme a žádné další“ (Sousedík 2011a, 243). V príspevku Cmorej (2012, 105-106) som však upozornil na to, že obmedzenie vlastností indivídua na atribúty, ktoré mu prisúdime, môže viesť k sporu. Aby sme sa vyhli nedorozumeniam, ktoré by mohla vyvolať Sousedíkova II. téza a moje pripomienky k nej, musíme si uvedomiť, že v slove „prisúdiť“ (či „pripísať“) sa skrývajú dva významy. Môže znamenať buď 1. *prisúdiť len vlastnosti, ktoré sú explicitne uvedené v deskripcii indivídua* alebo 2. *okrem explicitne pripísaných vlastností implicitne prisúdiť aj vlastnosti, ktoré z nich vyplývajú*.¹¹ V našich úvahách vstupuje do hry ešte tzv. záklopka, ktorou sa množina pripisovaných vlastností uzavrie. Z intuitívneho hľadiska ide o vetu, v ktorej sa v 1. prípade konštatuje, že opisované indivídium má iba explicitne pripísané vlastnosti (Zk_1), a v 2. prípade sa konštatuje, že opisované indivídium má len explicitne pripísané a z nich vyplývajúce vlastnosti (Zk_2). Vety Zk_1 , Zk_2 sa formulujú v jazyku 2. rádu (kvantifikujú sa v nich predikátové premenné vlastnosti).

Keď v deskripcii indivídua explicitne pripíšeme vlastnosti P_1 , P_2 , ..., P_n , zvyčajne predpokladáme, že k jeho vlastnostiam patria aj a) vlastnosti z nich vyplývajúce a b) mnoho iných vlastností, ktoré z deskripcie nevyplývajú, pričom väčšinu z nich nepoznáme alebo o nich ani netušíme. Aby sme indivíduu tieto vlastnosti neupreli, záklopku do deskripcie nevkladáme. S tým sa možno stretnúť azda len vo filozofických úvahách, v ktorých sa uvažuje o objektoch, ktoré majú *len* pripísané vlastnosti,¹² napr. v meinongovských teóriách objektov. Treba však dodať, že záklopka sa síce v úvahách mlčky alebo explicitne predpokladá, ale v konkrétnych opisoch takých objektov sa takmer nevyskytuje.

Nech $(\iota x). P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x)$ je deskripcia, ktorá denotuje¹³ indivídium I. Keď do tejto deskripcie vložíme obmedzenie (záklopku Zk_1), že P_1 , P_2 , ..., P_n sú všetky vlastnosti opisovaného indivídua, získa-

¹¹ Už tieto explikácie udeľujú Sousedíkovej II. téze dva rôzne významy. Ďalšie významy jej udeľuje Sousedíkom zavedené rozlíšenie bežnej predikácie od fiktívnej, ktorým sa budem zaoberať v 3. časti.

¹² V článku Cmorej (2006) som záklopky použil pri konštrukcii viacerých pojmov holého indivídua.

¹³ Vhodnejšími termínmi ako „denotuje“, „denotát“ by boli „referuje“, „referent“, ale prispôbovujem sa terminológii použitej v stati Sousedík (2012, 90).

me deskripciu (ix) . $P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x) \wedge Zk_1$, ktorej jadro (časť za singularizátorom „ (ix) “) vedie k sporu a teda deskripcia nemá denotát (pozri Cmorej 2012, 105-106). Keď do pôvodnej deskripcie vložíme obmedzenie (záklpku Zk_2), že opisované individuum má iba P_1, P_2, \dots, P_n a všetky z nich vyplývajúce vlastnosti, dostaneme deskripciu (ix) . $P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x) \wedge Zk_2$, ktorá tiež nemá denotát. Pôvodný denotát I má totiž aj vlastnosti, ktoré nevyplývajú z konjunkcie $P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x) \wedge Zk_2$. Nech Q je jedna z takých vlastností. Potom platí, že denotát deskripcie so záklpkou Zk_2 nemá vlastnosť Q, lebo $Q(x)$ nevyplýva z $P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x)$. To znamená, že I nie je denotát deskripcie (ix) . $P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x) \wedge Zk_2$, pretože I má aj vlastnosť Q. Keby sme do tejto deskripcie pridali $Q(x)$, získali by sme deskripciu, z ktorej vyplýva spor, pretože záklpka Zk_2 obmedzuje vlastnosti individua na dôsledky vyplývajúce z P_1, P_2, \dots, P_n a Q k nim nepatrí.¹⁴

Príklad: Všimnime si deskripciu (ix) . x je Čech $\wedge x$ je filozof $\wedge x$ má syna filozofa $\wedge x$ je autor knihy *Identitní teorie predikace* (ďalej len DS). Z jadra tejto deskripcie vyplýva nekonečne veľa rôznych dôsledkov. Keď do tejto deskripcie vložíme Zk_1 , deskripcia by mala opisovať individuum, ktoré má iba explicitne uvedené vlastnosti. Deskripcia bez Zk_1 opisuje Sousedíka, deskripcia so záklpkou $(DS(Zk_1))$ nemá denotát, pretože Sousedík má nekonečne veľa vlastností, ktoré záklpka blokuje. Predpoklad existencie individua, ktoré má uvedené vlastnosti a nemá vlastnosti, ktoré z nich vyplývajú, vedie k sporu.

Keď do pôvodnej deskripcie DS vložíme záklpku Zk_2 , dostaneme deskripciu $DS(Zk_2)$ opisujúcu individuum, ktoré má nielen explicitne uvedené, ale aj všetky z nich vyplývajúce, no žiadne iné vlastnosti. Opisuje táto deskripcia Sousedíka? Neopisuje, pretože Sousedík má mnoho vlastností, ktoré z uvedených vlastností nevyplývajú a tie záklpka Zk_2 vylučuje. Takou vlastnosťou je napr. bývať v Prahe. Keby sme $DS(Zk_2)$ konjunktívne rozšírili o formu „ x býva v Prahe“, získali by sme deskripciu $(\text{ix})((x \text{ je Čech} \wedge x \text{ je filozof} \wedge x \text{ má syna filozofa} \wedge x \text{ je autor knihy } \textit{Identitní teorie predikace} \wedge Zk_2) \wedge x \text{ býva v Prahe})$, ktorej jadro vedie k sporu.¹⁵ Rozšírená deskripcia je totiž opisom individua,

¹⁴ V tomto odseku a v nasledujúcom príklade podrobnejšie objasňujem problém naznačený v poznámke 21 uvedenej na konci state Cmorej (2012a, 258-259).

¹⁵ Podotýkam, že záklpka Zk_2 sa týka iba vlastností, o ktorých bola reč v pôvodnej deskripcii DS opisujúcej Sousedíka.

ktoré by malo mať iba vlastnosti vyplývajúce z jadra DS a napriek tomu aj vlastnosť bývať v Prahe, ktorú podľa Zk_2 mať nemôže, pretože nevyplýva z jadra DS.

Na záver uvedenej úvahy môžeme konštatovať, že obmedzením množiny atribútov opísaného individua a) na explicitne pripísané vlastnosti alebo b) na explicitne pripísané vlastnosti a ich dôsledky sa deskripcie empirických indivídií menia na opisy bez denotátu. To znamená, že Sousedík nemôže intencionálne individuum charakterizovať ako „to, čo je významom odpovádajúcich deskripcí ‚deskribováno‘“ (Sousedík 2012, 90).

Aby odolal uvedenej námietke, okrem bežnej predikácie, ktorou sa vlastnosť prisudzuje empirickým predmetom, zavádza predikáciu, ktorá sa podľa neho používa pri pripisovaní vlastností intencionálnym objektom. Čím sa prvá predikácia líši od druhej? Vlastnosti, ktoré pripisujeme empirickým predmetom, sú abstraktné objekty, ktoré sú zmyslami nepostrehnuteľné. Sú to vlastne významy predikátov. Vlastnostiam zodpovedajú na empirických predmetoch zmyslami vnímateľné stránky, ktoré Sousedík bližšie nevymedzuje. Nazýva ich *konkrétnymi* vlastnosťami. Upozorňuje iba na to, že „mezi ... ‚stránkami‘ a vlastnosťami je ... veľký rozdiel“ a že medzi nimi je „určitý vzťah“. Napriek veľkému rozdielu medzi vlastnosťami a stránkami, výraz tvaru „*empirické individuum x má (abstraktnú) vlastnosť F*“ podľa Sousedíka „*znamená, že x má (konkrétne) vlastnosť [stránku] S_F* “ (Sousedík, 2012b).¹⁶ Inými slovami, pripisovať empirickému individuu vlastnosť F znamená pripisovať mu stránku S_F , ktorá zodpovedá vlastnosti F . V tomto prípade predikácia vlastnosti F empirickému predmetu I je predikáciou stránky S_F prostredníctvom abstraktnej vlastnosti F . Kým F je abstraktný objekt, teda entita, ktorá podľa Sousedíka existuje len intencionálne, S_F je – na rozdiel od F – čosi konkrétne. Žiaľ, nie je jasné, čo konkrétne mal Sousedík na mysli. Pravdepodobne by to malo byť čosi *na* či *v* objekte, ktorému S_F prislúcha. Je to časť individua, ktoré má S_F , čiže reálny predmet, existujúci v určitom čase na určitom mieste, alebo je to naozaj vlastnosť, ako naznačuje Sousedíkov termín „konkrétne vlastnosť“? Domnievam sa, že (i) S_F nemôže byť reálnym predmetom, pretože ak S_F je stránka, ktorá môže prislúchať aspoň dvom entitám (každej celá, a nie iba nejaká jej „časť“), tak to nemôže byť reálny časopriestorový objekt. Navyše

¹⁶ Sousedík označuje stránky gréckymi písmenami. Nahradil som ich označením tvaru S_V , ktoré naznačuje, že ide o stránku zodpovedajúcu vlastnosti V .

ak predikovaná *abstraktná* vlastnosť F prislúcha viacerým individuíam, musí viacerým individuíam prislúchať aj stránka S_F , z čoho vyplýva, že by to mal byť abstraktný objekt. Na druhej strane napriek voľbe termínu „konkrétne vlastnosť“ (ii) stránka S_F nemôže byť ani vlastnosťou, pretože každá vlastnosť je abstraktný objekt, a keďže abstraktné entity podľa Sousedíkovej koncepcie existujú len intencionálne, konkrétne vlastnosti, teda stránky, by existovali iba vtedy, keď na ne niekto myslí. Takže ak nikto nemyslí na vlastnosť byť chudobný, tak táto vlastnosť neexistuje a teda ani chudobní ľudia. Nie je $S_{\text{byť princom}}$ objekt, ktorý nie je ani reálny, ani intencionálny?

Ak I je reálne individuum, tak výrok $F(I)$ je pravdivý vtt¹⁷ I má stránku S_F . To znamená, že I má F vtt má S_F . Celkom iná situácia nastáva pri predikácii vlastností intencionálnym individuíam. „Intencionálni individua nemajú totiž vlastnosti konkrétni, nýbrž abstraktní“, pričom mať vlastnosť F tu neznamená mať príslušnú stránku S_F , ale mať F bez toho, že by individuum *na* sebe či *v* sebe malo niečo, na základe čoho by sme mohli konštatovať (verifikáciou potvrdiť), že je F . Čím sa táto predikácia líši od predikácie, pri ktorej sa vlastnosť F pripisuje reálnym individuíam a *so zreteľom* na to, či majú stránku S_F ? *Intencionálne* individuum I má vlastnosť F vtt keď F je „námi ... s individuum [I] fiktívne spojené“ (Sousedík 2012).¹⁸ Inými slovami, keď existuje subjekt (najskôr autor), ktorý individuu I pripíše (pripísal) vlastnosť F , resp. ktorý túto vlastnosť „fiktívne spojí či spojil“ s I . Túto predikáciu budem nazývať *fiktívnou* a označovať ju indexom „ft“, ktorý budem pripájať aj k výrazom „mať“ a „byť“ a k ich derivátom v kontextoch „má_{ft} vlastnosť“, „je_{ft}

¹⁷ Symbol „vtt“ je skratkou výrazu „vtedy a len vtedy, keď“.

¹⁸ Sousedík nevysvetlil, čo presne znamená „námi... fiktívne spojené“. Budem predpokladať, že slovom „námi“ mieni ľubovoľného človeka alebo skupinu ľudí a že za výrazom „fiktívne spojené“ sa skrýva odkaz na okolnosť, že príslušný subjekt si uvedomuje fiktívnosť, alebo všeobecnejšie, intencionálny charakter objektu, s ktorým spája abstraktnú vlastnosť F . Tu treba odlišiť autora príbehu, v ktorom fiktívna postava vystupuje, od jeho čitateľov, prípadne poslucháčov. Myslím, že autor môže svojej postave pripísať ľubovoľné individuuové vlastnosti, dokonca i také, z ktorých vyplýva spor. Čitateľ, ktorý chce o protagonistovi hotového príbehu hovoriť pravdu, si takú voľnosť dovoliť nemôže. Musí totiž rešpektovať to, čo o postave príbehu napísal autor. Sotva sa dá súhlasiť napr. s tvrdením, že Hamlet bol Svätoplukov syn.

tým a tým (taký a taký)“ a pod.¹⁹ Bežnú predikáciu osobitným symbolom označovať nebudem. Treba však dodať, že Sousedík pripúšťa aj predikáciu_{ft} aplikovateľnú na reálne indivíduá. Napríklad herec, ktorý vystupuje v roli princa, má_{ft} vlastnosť byť princom, hoci ním nie je, lebo nemá zodpovedajúcu stránku $S_{\text{byť princom}}$.

Podľa tejto koncepcie intencionálne indivídium nemá „žiadne konkrétne vlastnosti“ a má_{ft} „pouze ty abstraktné vlastnosti“, ktoré mu explicitne pripíšeme. Teda nemá ani vlastnosti, ktoré z pripísaných vyplývajú. Ak indivíduu pripíšeme „pouze jedinou vlastnosť F , neplyne z toho, že toto indivídium má jakoukoli vlastnosť ďalší“, čiže má_{ft} len jednu abstraktnú a žiadnu konkrétnu vlastnosť. To okrem iného znamená, že každej deskripcii tvaru $(\text{tx}).F(x)$, v ktorej F je predikát označujúci abstraktnú vlastnosť, zodpovedá nejaké intencionálne indivídium. Pravda, zaujímavejšie sú indivídua s viacerými vlastnosťami. Takým indivíduom je napríklad Othello, fiktívny objekt, ktorý má_{ft} iba tie abstraktné vlastnosti, ktoré mu pripísal Shakespeare. Nemá ich však v tom zmysle ako má Shakespeare vlastnosť byť belochom, dramatikom alebo Angličanom. Je to predikácia, ktorá sa radikálne líši od predikácie v bežnom zmysle slova a podstatne mení význam Sousedíkovej II. tézy²⁰, v ktorej nebola reč o fiktívnej, ale o *bežnej* predikácii. Kým v jej pôvodnom znení mal výraz „mať vlastnosť (atribút)“ svoj bežný význam, teraz znamená to isté ako „mať_{ft} vlastnosť (atribút)“. Bežný charakter predikácie v pôvodnej téze II potvrdzuje aj Sousedíkova charakteristika, podľa ktorej intencionálne indivídium je „to, čo je významom odpovedajúcich deskripcí ‚deskribované‘ (= denotované).“ Malo by to teda byť niečo, čo má, a *nie iba má_{ft}* vlastnosti, ktoré sa mu pripisujú v jadre deskripcie. Deskripcia $(\text{tx}). P_1(x) \wedge P_2(x) \wedge \dots \wedge P_n(x)$ opisuje určitý objekt vďaka tomu, že tento objekt má každú z vlastností P_1, P_2, \dots, P_n a že ich má iba on. Keby opisovala *intencionálne* indivídium, jej

¹⁹ Vzhľadom na zásadný rozdiel medzi bežnou a fiktívnou predikáciou treba ostrejšie rozlišovať fiktívne intencionálne objekty od nefiktívnych. Pozri Cmorej (2011b, 532). Sousedík (2012b) používa adjektíva „intencionálny“ a „fiktívny“ ako synonymné.

²⁰ Preto nemôžem súhlasiť so Sousedíkovým (2012b) dojmom, že je jeho „teze II v poriadku“ (Sousedík 2011a, 243). Obmedzenie vlastností intencionálneho súcna výlučne na tie, ktoré mu pripisujeme, vedie predsa pri bežnom chápaní predikácie k sporu. Taká téza nemôže byť „v poriadku“. Prechod od bežnej predikácie k fiktívnej, uskutočnený v stati Sousedík (2012b), mení tézu II na celkom iné tvrdenie.

denotát by nemal ani jednu z týchto vlastností, nemal by dokonca ani nijakú inú vlastnosť, pretože podľa Sousedíka „má pouze ty atributy, které mu přisoudíme a žádné další“. Lenže to nie sú atribúty, ktoré má, ale iba $má_{ft}$. Othello je_{ft} síce černocho, miluje $_{ft}$ Desdemonu, je_{ft} žiarlivý, atď., ale nie je to černocho, ani zamilovaný, ani žiarlivý, atď., pretože to je intencionálny objekt, ktorý nemôže mať také vlastnosti. Z toho, že x $má_{ft}$ vlastnosť F , nevyplýva, že x je F , a z toho, že x je F , nevyplýva, že x $má_{ft}$ F .

Sousedík prirovnáva intencionálny predmet k vešiaku a pripísané vlastnosti k častiam odevu, ktoré visia na vešiaku. Vzťah medzi vešiakom a zavesenými hábami sa podobá vzťahu intencionálneho objektu k pripísaným vlastnostiam. Šaty na vešiaku iba visia, neprislúchajú mu, nemôžeme povedať, že vešiak ich má (vlastní). Podobne je to s intencionálnym predmetom a jeho vlastnosťami, ktoré na ňom iba „visia“, ktoré len $má_{ft}$, ale nevlastní, nemá, lebo mu neprislúchajú. Toto prirovnanie nielen objasňuje, ale niečo aj odhaľuje. Keď šaty z vešiaka zvesíme, zostane nám ich nositeľ, konkrétny fyzický predmet s obrovským množstvom vlastností (môže byť drevený, dva metre vysoký, hnedý atď.).²¹ Čo nám však zostane, keď intencionálny objekt zbavíme jeho $_{ft}$ abstraktných vlastností? Myslím, že nič. Týmto vlastnostiam chýba nositeľ. Sousedík neuviedol nič, čím by sme ho mohli vyčleniť a odlíšiť od jeho fiktívneho oblečenia. Jeho vlastnostné oblečenie visí v povetrí.

Čím sa líši vešiak, na ktorom visí vlastnostné oblečenie Hamleta, od vešiaku, na ktorom visí oblečenie Othella? Odpoveď, že v prvom prípade vešiakom je Hamlet a v druhom Othello, nám nič nepovie, pretože „Hamlet“ a „Othello“ sú iba skratky deskripcií, bez ktorých sa tieto mená nedajú zaviesť. Nech D_H je deskripcia intencionálneho objektu, ktorý má Hamletove vlastnosti a D_O deskripcia Othella. Odpoveď, že Hamlet je nositeľom vlastností h_1, h_2, \dots , ktoré sa mu pripisujú $_{ft}$ v D_H , kým Othello má vlastnosti o_1, o_2, \dots , ktoré sa mu pripisujú $_{ft}$ v D_O , je rovnocenná triviálnym, nič nehovoriacim odpoveďami, že (i) individuum s vlastnosťami h_1, h_2, \dots je individuum, ktoré $má_{ft}$ h_1, h_2, \dots , a (ii) individuum s vlastnosťami o_1, o_2, \dots je individuum, ktoré $má_{ft}$ o_1, o_2, \dots . O vešiakoch šiat h_1, h_2, \dots a šiat o_1, o_2, \dots sa nič nedozvieme. Ani Hamlet ani Othello nijaké iné vlastnosti nemá $_{ft}$ ani nemá.

²¹ Platí to aj o hercovi, ktorý ako predstaviteľ Hamleta $má_{ft}$, ale v skutočnosti nemá vlastnosť byť princom.

Chtiac-nechtiac sa znovu ocitáme pred základnou otázkou našej diskusie: čo vlastne je intencionálny predmet, ktorý nemá nijaké vlastnosti (hoci nejaké vždy má_{ft}), a existuje iba vo chvíľach, keď naň niekto myslí?! Čomu pripisuje autor fikcie abstraktné vlastnosti, keď ešte len začína svoj príbeh a jeho protagonistov tvoriť? V ktorom štádiu tvorby je intencionálny objekt (napr. určitá postava príbehu) definitívne hotový a začína existovať? Môžu mu ďalší ľudia pripisovať vlastnosti podobne ako môžu rôzni ľudia na ten istý vešiak vešať svoje šaty?

Zavedením fiktívnej predikácie sa Sousedík vyrovnal s námietkou o protirečivosti a z nej vyplývajúcej prázdnoty deskripcii so záklopkou. Deskripcie intencionálnych indivíduí nič neopisujú: zamýšľaný denotát takej deskripcie pripísané_{ft} vlastnosti vlastne nemá, takže nezáleží na tom, či deskripcia je alebo nie je konzistentná. Preto na pripisovanie_{ft} vlastností nekladie nijaké obmedzenia, môže sa v nich vyskytovať nielen implicitný spor, ale dokonca aj kontradiktórické predikáty. Inými slovami, intencionálne indivíduum môže mať_{ft} aj kontradiktórické vlastnosti. Intencionálne indivíduum je objekt bez vlastností, pretože mu neprislúcha ani jeden z *pripísaných* atribútov, tie len má_{ft}, a všetky ostatné vlastnosti mu téza II, pôvodná i modifikovaná, upiera. Nie je len podurčený, ale skrz-naskrz neurčený.

3 Sú Sousedíkove intencionálne entity nementálne?

V priebehu našej diskusie sme často narážali na problém mentálnosti Sousedíkových intencionálnych entít. Je to jeden zo základných problémov jeho teórie, ktorý sa týka povahy a teda aj identity intencionálnych objektov. Kým Sousedík je presvedčený, že jeho intencionálne objekty nie sú mentálne, ale ani ideálne, ani fyzické entity, ja som na viacerých miestach poukazoval na to, že z jeho vymedzenia týchto entít ako súcien, ktoré existujú vtt niekto na ne myslí, vyplýva, že také súcna majú nápadne mentálny charakter. Na záver sa pokúsim svoje pochybnosti o existencii Sousedíkových nementálnych intencionálnych indivíduí zhrnúť (sú roztrúsené po viacerých príspevkoch a vystupujú v rozmanitých kontextoch) a v niektorých prípadoch aj trochu rozvinúť. Ospravedlňujem sa za prípadné opakovanie, ktorému sa mi nepodarilo vyhnúť.

1. Z charakteristiky intencionálneho objektu O vyplýva, že myšlienkový akt zameraný na O je nevyhnutnou aj postačujúcou podmienkou existencie O. Ak na O nikto nemyslí, O neexistuje. Aby tento

akt bol *myslením na O*, v mysli subjektu S sa musí pri vykonávaní tohto aktu odohrávať proces alebo vystupovať objekt M_{SO} (myšlienka subjektu S na O)²², ktorý reprezentuje predmet O v mysli subjektu S. Môžeme ho nazývať *mentálnym intencionálnym objektom* subjektu S. Bez jeho výskytu v mysli S nemožno o jeho *myslení na O* vôbec hovoriť. Závislosť existencie O od existencie mentálneho objektu M_{SO} *nejakého* subjektu S je neodškriepiteľná. Myslením určitého subjektu je však určená iba vtedy, keď S je jediný človek (napr. autor vytvárajúci O), ktorý pozná O. Keď O pozná viacej subjektov, každý z nich môže priviesť O k existencii, ale iba vtedy, keď O práve neexistuje. Ak na O už myslí niekto iný, dodatočné myšlienkové akty ďalších subjektov zamerané na O nemajú na jeho existenciu nijaký vplyv.

Pozoruhodná je tu predovšetkým okolnosť, že každý subjekt S sa môže o existencii ľubovoľného intencionálneho objektu O presvedčiť iba vyvolaním *vlastného mentálneho objektu* M_{SO} . Tento verifikačný akt má nesporne introspektívny charakter a silne potvrdzuje domnienku o mentálnej povahe Sousedíkových intencionálnych objektov. Možno azda prostredníctvom introspekcie spoľahливо overiť existenciu *nadindividuálneho* kontingentného objektu? Pritom si treba uvedomiť, že vôbec nezáleží na tom, či O už existuje (ako objekt intencionálnych objektov *iných ľudí*) alebo nie. Keby v istom časovom intervale na O mysleli *okrem S* všetci ľudia, ale nikto z nich by subjektu S neprezradil, že myslí na O, subjekt S by existenciu O vôbec nezaevidoval. Podobná situácia by nastala aj vtedy, keby sa ľudia mysliaci na O snažili subjektu S vysvetliť, na čo myslia, ale S by nerozumel ich jazyku. O existencii intencionálneho objektu O sa môže každý človek presvedčiť *len tak*, že sám prežije *mentálny* akt, obsahujúci alebo vyvolávajúci objekt M_{SO} .²³ Mentálny intencionálny objekt M_{SO} ktoréhokoľvek iného subjektu S', vďaka ktorému O existuje, je pre S a jeho poznanie pravdivostnej hodnoty vety „O existuje“ irelevantný, pretože mu nie je bezprostredne prístupný.

²² Mohli by sme ju nazvať aj myšlienkou o objekte O a preniesť úvahy o hovorení *o* do mentálnej sféry, ktoré by sa značne podobali našim úvahám o hovorení *o* v prípade jazykových výrazov. Otázku, či M_{SO} je proces alebo objekt, nielen môžeme, ale aj musíme ponechať otvorenú.

²³ Od problému, či M_{SO} je zložkou intencionálneho aktu zameraného na O alebo niečím mimo neho (ale mentálnym), môžeme v tomto kontexte abstrahovať.

Irelevantné sú aj fyzické – či už napísané, akustické, vytlačené alebo na rôznych médiách zaznamenané – deskripcie objektu O, ba i vlastné mentálne či neurofyziologické pamäťové záznamy o O, pretože to nie sú intencionálne, ale fyzické alebo mentálne entity. Objekt O bude pre S existovať až vtedy, keď tieto entity vyvolajú v jeho mysli myšlienku M_{SO} . Fyzické a mentálne záznamy samy osebe existenciu O vôbec nezaručujú. Medzi intencionálnymi objektmi a nosičmi ich opisov – fyzickými či neurofyziologickými alebo mentálnymi záznamami – je zásadný rozdiel: záznamy môžu existovať – a zväčša aj existujú – i vtedy, keď nikto na opísané intencionálne objekty nemyslí.

2. Subjekt S nemôže zaregistrovať ani vznik, ani zánik intencionálneho objektu O. V prvom prípade totiž nevie, či O nevytvoril už niekto pred ním, a v druhom prípade nemôže vedieť, či v čase vyhasínania jeho M_{SO} nemyslí a nebude na O ďalej myslieť niekto iný. To vrhá tiež vážnych pochybností na voľbu univerza obsahujúceho Sousedíkove intencionálne indivíduá. Nikdy totiž nevieme, čo všetko – až na nejaké výnimky – do neho patrí, a ešte menej vieme o tom, čo do neho patrilo v minulosti a bude patriť v budúcnosti.²⁴ Keď medzi intencionálne objekty zaradíme aj vlastnosti, vzťahy a matematické či logické entity (čo avizuje aj Sousedík), ocitneme sa pred neprekonateľnou bariérou ťažkostí a neriešiteľných problémov.²⁵

3. Nezanedbateľná a priam paradoxná je okolnosť, že výrok „O existuje“ nemožno falzifikovať,²⁶ pretože každý pokus o jeho overenie je spätý s porozumením tomuto výroku a porozumenie s vyvolaním subjektívneho intencionálneho objektu M_{SO} , ktoré vedie k oživotvoreniu O (ak O práve neexistuje). Hoci výrok „O existuje“ je sám osebe kontingentný, overíme ho už čírym pochopením jeho významu, ktoré sa nemôže zaobiť bez pomyslenia mentálneho korelátu objektu O. Výrok tvaru „O existuje“ je príkladom kontingentného výroku, ktorý je v istom zmysle analyticky pravdivý. Aj jeho negácia „O neexistuje“

²⁴ O niektorých dôsledkoch voľby takého univerza pozri Cmorej (2011b, 537-538).

²⁵ V článku Sousedík (2012b) sa konštatuje, že „vlastnosti vyjádrené... predikáty ‚sladké‘, ‚kulaté‘, ‚červené‘ jsou nějaké abstraktní entity“. Zdá sa, že podľa jeho koncepcie to platí o všetkých vlastnostiach. V jeho ontológii to môžu byť len intencionálne predmety existujúce iba vtedy, keď niekto na ne myslí. Je však konkrétne jablko sladké iba vtedy, keď niekto myslí na jeho sladkosť?

²⁶ Nemožno teda overiť, že je *nepravdivý*.

je" je kontingentný výrok, ale neverifikovateľný. Zarážajúce je, že keď nikto nemyslí na O, výrok „O existuje" je nepravdivý, nedá sa to však overiť, pretože pri overovaní sa pravdivostná hodnota výroku zmení. Na druhej strane veta „O neexistuje" sama osebe môže byť pravdivá, lebo sú možné situácie, v ktorých nikto nemyslí na O, no ani to sa nedá overiť, pretože pri overovaní sa O stáva predmetom našej pozornosti a začína existovať. Môžeme teda konštatovať, že veta „O existuje" je kontingentný nefalzifikovateľný výrok a veta „O neexistuje" je kontingentný neverifikovateľný výrok.²⁷ Zrejme nie náhodou to isté platí aj o vetách „M_{so} existuje" a „M_{so} neexistuje". Obidve sú kontingentné, prvá je však subjektom S nefalzifikovateľná a druhá neverifikovateľná. Ostatné subjekty môžu tieto vety overiť iba sprostredkovane, na základe výpovedí S.

4. Znovu si musíme položiť otázku, ako môže byť *nementálnou entitou* objekt, ktorého existencia závisí *výlučne* od existencie *nejakého mentálneho aktu*. Je to predmet, ktorý prestáva existovať v okamihu, v ktorom sa z mysle každého človeka, ktorý naň myslel, vytratí jeho mentálny korelát. Pripomínam, že to má byť objekt, ktorý nie je podľa Sousedíka fyzický, ani ideálny, ani mentálny! Navyše je to objekt, ktorý nemá nijaké vlastnosti,²⁸ pretože tie, ktoré má_{tr} mu neprislúchajú. Je do istej miery ako herec, ktorý len „predstiera", že má vlastnosti, ktoré v skutočnosti len má_{tr}. Na rozdiel od intencionálneho objektu herec má veľké množstvo vlastností, ktoré nemusí alebo nemôže predstierať.

5. Uvažujme ešte o situácii, v ktorej subjekt S vymyslí *nový* intencionálny objekt O. Keď si svoju deskripciu zapíše, bude mať k dispozícii *fyzický* záznam O (môže to byť záznam na magnetofónovej páske, Cd-čku a pod.), ktorý treba odlišovať od O, lebo O nie je fyzický predmet. Ak si opis objektu O zapamätá, v jeho mysli zostane *mentálna* pamäťová stopa alebo neurofyziologická stopa v mozgu,²⁹ ktorá predstavuje *fyzický* objekt. Keďže v tomto prípade O pozná iba subjekt S, O existuje iba vtedy, keď S vykonáva *nejaký mentálny* akt zameraný na O. Existencia jeho opisu vo fyzickej či mentálnej podobe sama osebe existenciu O vôbec nezaručuje. Nie je pritom dôležité, či S spontánne

²⁷ Nemožno teda overiť, že je *pravdivý*.

²⁸ Pozri posledné štyri odseky 2. časti tejto state.

²⁹ Otázka, či mentálna spomienka na O je totožná s jej neurofyziologickým záznamom v mozgu alebo tu máme dve rôzne entity, je v tejto súvislosti nepodstatná.

oživí spomienku na O alebo si prečíta, prípadne zo záznamu vypočúje svoj opis O. Podstatné je, že O existuje presne vtedy, keď S myslí na O, pričom v jeho mysli sa vynorí M_{SO} (o detailoch týchto aktov zatiaľ veľa nevieme). Nič nenasvedčuje tomu, že okrem istého mentálneho zážitku a jeho obsahu tu existuje nejaký nadindividuálny predmet, ktorý nie je mentálny, ani fyzický, ani ideálny. Myslím, že Sousedík jeho existenciu zatiaľ nedokázal. Skôr ju iba postuloval, resp. predpokladal, z čoho však nevyplýva, že existuje.

V závere svojho článku Sousedík (2012b) píše, že rozhodne odmieta názor, že „jsou, [jeho] intencionální jsoucna nějakými jsoucny ‚mentálními‘ v tom smyslu, že by tato jsoucna byla, stejně jako mentální akty, jsoucny reálnými. Plyne to jednak ze všech mých předchozích výkladů jednak ale i ze skutečnosti, že podle mého mínění intencionální jsoucna vznikají v poslední instanci abstrakcí, tj. určitou adaptací empirických předmětů, jejichž ne-mentálnost je nesporná.“ Zmienka o vzniku intencionálnych súcien „abstrakcí“ či „adaptací empirických předmětů“ je príliš stručná a neurčitá na to, aby priniesla v obhajobe nementálnosti nejaký obrat. Abstraktné entity môžu byť v Sousedíkovej koncepcii zasa len intencionálne súcna existujúce iba vtedy, keď niekto na ne myslí. A skutočnosť, že vznikajú abstrakciou a adaptáciou empirických predmetov, tiež veľmi nezaváži, pretože tá sa uplatňuje aj pri vzniku a formovaní mentálnych korelátov abstraktných objektov, o ktorých uvažujeme a ktorými v procesoch myslenia operujeme.

Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
Slovenská republika
filoorg@savba.sk

Literatúra

- CMOREJ, P. (1998): Denotácia a referencia. In: Cmorej, P. (ed.): *K filozofii jazyka, vedy a iným problémom*. Príloha *Organonu* F. 29-45. Článok vyšiel aj v knihe Cmorej, P. (2001): *Na pomedzí logiky a filozofie*. Bratislava: Veda, 230-244.
- CMOREJ, P. (2006): Holé indivíduá a predikácia. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV - Praha: Filozofický ústav Akademie věd České republiky v Prahe, 137-161. Stať vyšla aj v knihe Cmorej, P. (2009): *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 141-171.

- CMOREJ, P. (2011): K pojmom existencie a ich rádu. *Organon F* 18, č. 1, 84-95.
- CMOREJ, P. (2011a): K Sousedíkovým tézám o intencionálních entitách. *Organon F* 18, č. 2, 245-252.
- CMOREJ, P. (2011b): Mentálnosť a intersubjektívna dostupnosť intencionálnych entít. *Organon F* 18, č. 4, 531-539.
- CMOREJ, P. (2012): K existencii intencionálnych objektov prof. Sousedíka. *Organon F* 19, č. 1, 96-109.
- CMOREJ, P. (2012a): Na okraj Sousedíkových poznámok k významu jednej vety. *Organon F* 19, č. 2, 248-260.
- CMOREJ, P. (2012b): Existencia a mentálnosť intencionálnych individuí a predikácia ich vlastností. *Organon F* 19, č. 4, 506-522.
- MATERNA, P. (2010): Ještě k existenci jednotlivin. *Organon F* 17, č. 3, 366-368.
- MATERNA, P. (2011): Odpověď prof. Sousedíkovi. *Organon F* 18, č. 1, 69-71.
- SOUSEDÍK, S. (2010): Poznámka k příspěvku prof. Materny o existenci. *Organon F* 17, č. 2, 239-240.
- SOUSEDÍK, S. (2010a): Kritická poznámka k sémantickým východiskům TIL. *Organon F* 17, č. 3, 358-365.
- SOUSEDÍK, S. (2011): Odpověď mým kritikům. *Organon F* 18, č. 1, 62-68.
- SOUSEDÍK, S. (2011a): K příspěvku prof. Cmoreje. *Organon F* 18, č. 2, 239-244.
- SOUSEDÍK, S. (2011b): Co je přesně vzato předmětem naší diskuse o existenci. *Organon F* 18, č. 4, 518-523.
- SOUSEDÍK, S. (2011c): K ontologii intencionálních jsoucen. *Organon F* 18, č. 4, 524-530.
- SOUSEDÍK, S. (2012): Platónske a aristotelské pojetí intencionálních jsoucen. *Organon F* 19, č. 1, 84-95.
- SOUSEDÍK, S. (2012a): O čem je řeč v partikulárních větách. *Organon F* 19, č. 2, 238-247.
- SOUSEDÍK, S. (2012b): O existenci a povaze intencionálních individuí. *Organon F* 19, č. 3, 403-409.